

IN MEMORIAM – MIRKO DRAŽEN GRMEK – NAJISTAKNUTIJI HRVATSKI MEDICINSKI ENCIKLOPEDIST (1924.–2000.)

VLADIMIR DUGAČKI
(Klinički bolnički centar, Zagreb)

U preglednom radu o razvoju medicinske enciklopedistike u Hrvata¹ naveli smo najveća ostvarenja naše medicinske enciklopedistike kao što su *Leksikon zdravlja* (1936.), *Popularni medicinski leksikon* (1954.), *Medicinska enciklopedija* (1957.–1986.), *Medicinski leksikon* (1992.) uz niz enciklopedijskih djela pojedinih medicinskih struka (kao *Psihijatrijsko-psihološki leksikon*, 1963., *Stomatološki leksikon*, 1990. i dr.). Iz tih se edicija mogu iščitati imena najvažnijih pregalaca naše medicinske enciklopedistike, kao što su: Ante Šercer, Vladimir Čepulić, Ivo Padovan, Vladimir Hudolin, Vladimir Lapter i dr., a među njima prednjači ime leksikografa i povjesničara biomedicinskih znanosti Mirka Dražena Grmeka².

Mirko Dražen Grmek rođen je u Krapini 9. siječnja 1924. Završivši gimnaziju u Zagrebu (1942.) i Politehničku akademiju u Torinu i Lucci (1943.), studirao je medicinu u Zagrebu (1945.–1951.). Iako je zbog netom završena rata ta generacija bila brojčano najveća u povijesti zagrebačkoga Medicinskog fakulteta³ Grmek je bio zapažen kao izvrstan student koji se već zarana počeo baviti znanstvenim radom te kao jedan od pokretača studentskog časopisa *Medicinar*. Zapazio ga je i akademik Andrija Štampar, tada vodeća osoba Medicinskoga fakulteta i predsjednik JAZU, te ga je, nakon završena liječničkog staža, ujesen 1952. primio u Akademijin Institut za medicinska istraživanja povjerivši mu da u okviru Instituta formira Odjel za povijest medicine.

Upravo te godine u Leksikografskom su zavodu, kojem je na čelu bio akademik Miroslav Krleža, dopredsjednik JAZU, započele pripreme za tzv. Veliku enciklopediju, zamišljenu kao niz od 10 specijalnih enciklopedija, među kojima je bila predviđena i *Medicinska enciklopedija*. Na početku 1952. Leksikografski je zavod organizirao sastavljanje abecedarija za tu enciklopediju. Krleža je želio da glavni urednik *Medicinske enciklope-*

¹ V. Dugački: Razvoj medicinske enciklopedistike u Hrvatskoj. Radovi (Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«), 1991, sv. 1, str. 177–182.

² O njegovu životu i radu vidi V. Dugački: In memoriam Prof. dr. sc. Mirko Dražen Grmek. Liječnički vjesnik, 122 (2000) 1–2, str. 43–45.

³ Popis studenata koji su diplomirali na Medicinskom fakultetu u Zagrebu a upisali su redoviti studij god. 1945. (publikacija »Medicinski fakultet Zagreb, 1945–1970«, ur. J. Baica i dr.) navodi brojku od 673 studenata. Naravno da je brojka upisanih, a nediplomiranih daleko veća.

dije bude akademik Štampar⁴, što je ovaj zbog prezauletosti otklonio, ali je pokraj travnja 1952.⁵ predložio privremeni urednički odbor od šest suradnika: Vjekoslav Duančić⁶, Ante Vuletić, Mirko Dražen Grmek, Stanko Dujmušić, Pavao Tomašić i Vuk Vrhovac⁷. Tako je 1952. započelo djelovanje Mirka Dražena Grmeka u enciklopedistici, koje se neprekinuto nastavilo skoro sve do kraja njegova života, dakle nešto manje od pola stoljeća.

Otprilike istodobno pri zagrebačkome NIP-u (Novinarskom izdavačkom poduzeću) započele su pripreme za *Popularni medicinski leksikon* pod vodstvom glavnog urednika Đorda Vukadinovića, asistenta IMI-ja (Instituta za medicinska istraživanja JAZU), koji je

odmah angažirao i IMI-jevca Mirka Dražena Grmeka, tako da se Grmek i tu našao u samim začetima naše poratne medicinske enciklopedistike. *Popularni medicinski leksikon* objavljen je 1954. god. (u impresumu su uz glavnog urednika Đ. Vukadinovića navedeni članovi uredničkog odbora Vjekoslav Fišter i Luka Rabadija, tada asistenti Medicinskoga fakulteta; dogovorno Grmek nije naveden kao član uredničkog odbora, već samo kao suradnik, da ne bi bilo zamjerki zbog istodobnog djelovanja u uredničkom odboru *Medicinske enciklopedije*). Grmek, tada već docent Medicinskoga fakulteta i urednik našega najprestižnijeg časopisa *Liječnički vjesnik*, u Leksikonu je bio punopravni član uredništva, a kao suradnik napisao je natuknice: Bolest, Deontologija, Liječenje, Medicina te posebno veliku natuknicu Povijest medicine. Leksikon je doista bio popularan i do 1961. imao je pet izdanja.

Godinu dana nakon tog Leksikona, u izdanju Leksikografskoga zavoda objavljen je prvi svezak *Enciklopedije Jugoslavije*, u kojoj je Mirko Dražen Grmek bio suradnik od samog početka. U osam svezaka prvog izdanja (1955.–1971., glavni urednik Miroslav Krleža, glavni urednik za Hrvatsku i urednik struke medicina Andrija Štampar) Grmek je napisao 72 natuknice: Acta chirurgica, Acta medica iugoslavica, Acta pharmaceutica iugoslavica, Aesculap, Albertis, Alkemija kod Hrvata, Amatus Lusitanus, Andreis, Anguillara, Arambašin, Arhiv za higijenu rada, Astrologija kod Hrvata, Baglivi, Bartulović, Bianchi, Blašković, Bogdanić, Bolnice u Hrvatskoj, Bolonjski hrvatski kolegij, Borčić,

⁴ A. Štampar je u Ujevićevoj »Hrvatskoj enciklopediji« bio, uz D. Perovića i A. Šercera, jedan od trojice urednika za medicinu.

⁵ Dopis uprave Leksikografskog zavoda (potpisan A. Malinar) br. služb/52, V-AM/H od 7. V. 1952.

⁶ Vjekoslav Duančić (1906.–1976.), docent anatomije te profesor histologije i embriologije zagrebačkoga Medicinskog fakulteta bio je najagilniji medicinski suradnik Ujevićeve »Hrvatske enciklopedije« (obradio je 57 natuknica). God. 1936. bio je suradnik Minervina »Leksikona zdravljak«.

⁷ Vuk Vrhovac je već 26. V. 1952. umro, a Pavao Tomašić se nije odazvao pozivu; umjesto njih u privremeni su urednički odbor ušli Marko Bajzer, Josip Matovinović i Hugo Gjanković.

Botteri Albert, Botteri Ivan, Brestovac, Budisavljević, Budislavić, Catti, Čačković, Domin, Dominko Dubrovčanin, Dragišić, Dujmušić, Durst, Filipović, Fon, Frari, Gazulić, Grisogono, Gušić, Gutschy, Hahn, Hermanus Dalmata Slavus, Hovorka, Ivančević, Joanović, Juzbašić, Karantena, Kesić, Klenovnik, Kogoj, Körbler, Lalangue, Lalić, Lamprecht, Liječnički vjesnik, Lobmayer, Mašek, Mayerhofer, Medicina u Hrvatskoj, Pavišić, Perović, Praunsperger, Schwarz, Stulli, Šercer, Štampar, Thaller, Vancaš, Varignana, Visiani, Vlačić, Vlahović i Wickerhauser. U nedovršenom drugom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* (šest svezaka, 1980.–1990.) Grmek je urednik struke Redakcije za Hrvatsku. U tom je izdanju izostavljeno 8 Grmekovih natuknica (uglavnom onih koji se tiču medicinskih časopisa i lječilišta): Acta chirurgica, Acta medica iugoslavica, Acta pharmaceutica iugoslavica, Aesculap, Arhiv za higijenu rada, Brestovac, Gutschy, Ivančević, no pridodano je 10 novih: Bylica, Castelli, Cibel, Čulumović, Dubrovačka Republika: zdravstvo, Dürrigl, Gjurašević, Gnezda, Jagić i Katičić. Mislim da ne treba spominjati da su natuknice koje se javljaju u oba izdanja u drugom izdanju revidirane i novelirane, kao što se može vidjeti na sljedećem primjeru:

/Prvo izdanje: / GAZULIĆ (Gazoli), Ivan, astronom i matematičar (Dubrovnik, XV st.). Za magistra filozofije promoviran 31. I. 1430. u Padovi. Živio u dubrovačkom dominikanskom samostanu, dopisivao se s hrvatskim humanistom Ivanom Česmičkim (Janom Pannoniusom, 1434–1472), koji 1466. traži od njega da mu pošalje u Pečuh iz Dubrovnika neke matematsko-astronomske instrumente, jer da u Ugarskoj nema majstora koji bi ih mogli izraditi. Napisao je više astronomskih radova, koji se nisu sačuvali. Matematičar i liječnik Johannes Müller (Regiomontanus, 1436–1476) polemizirajući s njime, stavlja ga u isti red s filozofom Nikolom iz Cuesa (1401–1464).

/Drugo izdanje: / GAZULLI, Gjin (latinizirano Joannes Gazulus, kroatizirano Ivan Gazulić), humanist, astronom i diplomat (? , oko 1400 – Dubrovnik, 19. II. 1465). Podrijetlom Albanac. Školovao se i zaređio kod dubrovačkih dominikanaca. Za magistra filozofije promoviran 1430. u Padovi. Obavljao važne diplomatske poslove za Dubrovačku Republiku, npr. kod cara Žigmunda u Italiji 1432–33, kod bana Matka Talovca 1436. i kod pape u Rimu 1445. i 1451. Kralj Matija Korvin tražio je 1459. od dubrovačke vlade da G. dođe u Budim »s knjigama njegove struke«. G. je odbio taj poziv opravdavajući se lošim zdravljem, ali je poslao u Ugarsku rukopis barem jednoga svojeg djela. Janus Pannonius u pismu Gazulliju hvali njegovu astrološku raspravu i moli ga da u Dubrovniku dađe izraditi neke astronomsko-matematičke sprave, jer u Ugarskoj nema takvih majstora. Kao astronom G. je bio napose poznat po tome što je razradio računski dio Campanova postupka o podjeli nebeske sfere. Nijedno njegovo djelo nije štampano, niti se sačuvalo do danas u rukopisu, ali se o sadržaju može govoriti prema kritičkim osvrtima u djelima drugih astronoma, od Regiomontanusa i G. Peurbacha do J. Keplera. Njegove tablice nebeskih kuća bile su poznate na krakovskom i pariškom sveučilištu. Potkraj života dao je izraditi prijepis djela Theorica planetarum i jednog traktata o astrolabu, koji je sačuvan u Historijskom arhivu u Dubrovniku. Svojom oporukom osnovao je prvu dubrovačku javnu biblioteku.

Usporedo s *Enciklopedijom Jugoslavije* u Leksikografskom se zavodu izrađivalo I. izdanje opće enciklopedije pod nazivom *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, koja će od 1955. do 1964. izlaziti u sedam svezaka (glavni urednik Marko Kostrenčić, urednik struke medicina Vladimir Čepulić), u kojoj je Grmek bio autor niza natuknica iz povijesti medicine.

No, valja nam se vratiti u god. 1953., kad je objavljen prospekt *Enciklopedijska izdanja Leksikografskog zavoda FNRJ* s oglednim arcima. Iz njega je razvidno da je

predsjednik (privremenoga) redakcijskog odbora *Medicinske enciklopedije* Vjekoslav Duančić, a članovi Marko Bajzer, Stanko Dujumšić, Hugo Gjanković, Mirko Dražen Grmek, Josip Matovinović i Ante Vuletić. Navedeni su i sastavljači abecedarija, pa se vidi da je Grmek uz Lavoslava Glesingera⁸ sastavljač abecedarija za opće medicinske pojmove i povijest medicine. U oglednom arku tiskan je Grmekov prilog Karantena. Uzgred napominjemo da je *Medicinska enciklopedija* bila zamišljena kao edicija u šest svezaka te da je predviđeno da se prvi svezak pojavi tijekom 1955. god.

No, do toga nije došlo jer se tijekom 1954. Duančić teško razbolio, što je dovelo u pitanje daljnji rad na *Medicinskoj enciklopediji*, pa je urednički odbor izrijeком tražio i od političkih moćnika uspio isposlovati da se za glavnog urednika imenuje Ante Šercer, što je u ono vrijeme bila neka vrsta njegove društvene rehabilitacije^{9, 10, 11}. Tako se početkom 1955. konačno uspostavlja uredništvo¹², koje će pripremane radove privesti kraju i omogućiti objavljivanje I. sveska dana 30. ožujka 1957.: glavni urednik Ante Šercer, pomoćnici glavnog urednika Stanko Dujmušić¹³ i Mirko Dražen Grmek. Uz to je Grmek i »grupni redaktor« za opće medicinske pojmove, biografije, povijest medicine i pučku medicinu. Uredništvo u tom sastavu djelovat će do Dujmušićeve smrti god. 1960. (dakle u prva tri sveska), nakon čega Grmek ostaje jedini pomoćnik glavnog urednika, no uvodi se funkcija stručnoga tajnika, koju obavlja Lavoslav Glesinger. Tijekom rada na prvom izdanju *Medicinske enciklopedije* Ante Šercer je ozbiljno poboljšavao, tako da je pomoćnik glavnog urednika Grmek obavljao zapravo funkciju zamjenika glavnog urednika (prvo izdanje, 1957.–1965. objavljeno je u deset svezaka). U drugom izdanju *Medicinske enciklopedije* (šest svezaka, 1967.–1970.) zbog novih zdravstvenih komplikacija Ante Šercera (koji je u prva tri sveska tog drugog izdanja tj. do svoje smrti god. 1968. bio naveden kao glavni urednik) uloga Mirka Dražena Grmeka još je i veća (prelazak s 10 na 6 svezaka nije značilo samo skraćivanje već i prerađbu tekstova), a nakon 1968. Grmek postaje i formalnim

⁸ Lavoslav Glesinger (1901.–1986.), profesor povijesti medicine zagrebačkoga Medicinskog fakulteta bio je suradnik Minervina »Leksikona zdravlja« (1936.). Od 1960. on je stručni tajnik *Medicinske enciklopedije*.

⁹ Kako je navedeno u bilj. 4, Šercer je uz D. Perovića i A. Štampara bio jedan od trojice nominalnih urednika za medicinu u Ujevićevoj »Hrvatskoj enciklopediji«. Međutim, on je 1941.–1943. stvarno jedini medicinski urednik te enciklopedije, budući da je Štampar za sve vrijeme II. svjetskog rata bio interniran u Grazu, a pravoslavac D. Perović nije se mogao odviše eksponirati.

¹⁰ V. Dugački: Rad akademika Ante Šercera na području enciklopedistike. U: I. Padovan: Život i djela Ante Šercera. Zagreb 1997, str. 238–244.

¹¹ U svom dopisu (AM/H od 22. XI. 1954.) Miroslav Krleža se obraća Anti Šerceru: »Budući da je prema radnom planu Leksikografskog zavoda potrebno intenzificirati posao oko izrađivanja *Medicinske enciklopedije*, postavilo se pitanje definitivnog formiranja njene redakcije. Smatrajući, da je kod ovako kompleksnih djela, kao što je *Medicinska enciklopedija*, koja treba da bude rezultat rada razmjerno velikog broja stručnjaka, najvažnija osoba glavnog redaktora, koji treba da svojim imprimaturom jamči za egzaktnost i naučnu visinu članaka i da čitavo djelo poveže u jednu sistematsku i organsku cjelinu, odlučio sam da Vas zamolim, da biste se prihvatili ove odgovorne dužnosti. Siguran sam, da će pod Vašom redakcijom – ako pristanete da se ove prihvatite – *Medicinska enciklopedija* postići onaj visoki naučni nivo, koji bi trebala prema koncepciji Leksikografskog zavoda da postigne«.

¹² Priručnik *Medicinske enciklopedije*. Zagreb 1955.

¹³ Stanko Dujumšić (1904.–1960.), primarijus pneumoftizeolog, ravnatelj lječilišta Klenovnik te voditelj Odjela za plućne bolesti Bolnice »Sestre milosrdnice« u Zagrebu.

urednikom^{14, 15}. On je god 1974. uredio i *Prvi dopunski svezak* te enciklopedije, dok je odbio prihvatiti uredništvo *Drugoga dopunskog sveska*¹⁶ smatrajući da je potrebno prići realizacije trećeg izdanja.

Za *Medicinsku enciklopediju* Grmek je napisao 240 natuknica. Od njih 22 natuknice nalaze se samo u I. izdanju (u zagradi označene kao I), a 10 njih samo u II. izdanju (u zagradi označene kao II), ostalih 208 (nisu posebno označene) nalaze se u oba izdanja: Abano Pietro, Abdomen u pučkoj medicini (II), Abul Kasim, Addison, Adrian (I), Akademski naslovi (I), Akupunktura, Aleksandar iz Trallesa, Alkemija, Alkmeon, Amuleti (I), Angina pectoris: povijest, Antilo, Arambašin (I), Aristotel, Arnaldo iz Villanove, Asklepijad, Astrologija, Attomyr (I), Avicena, Bacon Francis (I), Bacon Roger (I), Baglivi, Bauhin, Behring, Bernard, Biankini, Bibliografije medicinske, Billroth, Bjesnoća u pučkoj medicini (I), Blašković, Bolest: definicija i povijest, Bolest: narodna medicina (II), Bolest: klasifikacija (II), Bolest znamenitih ljudi (I), Bolnica, Borelli, Botteri Albert, Botteri Ivan, Brasavola, Budislavić Grgur, Budislavić Toma, Carski rez: povijest, Castiglioni (II), Catti, Celzo, Cesalpino, Chadwick, Cheselden (I), Cruveilhier (II), Cushing, Čačković, Čulumović, Darwin, Davaine (II), Deontologija liječnička, Dežman Ivan, Dežman Milivoj, Dijateza, Diokles iz Karista, Dioskurid, Domac (I), Domin (I), Dominko iz Dubrovnika, Dubrovnik: povijest medicine, Dujmušić (II), Dunant, Durst, Ehrlich, Eksperiment, Empedoklo, Epidemija, Erazistrat, Erb, Erismann (II), Fabrizio d'Acquapendente, Fabry, Fernel, Finsen, Fischer Emil, Fischer Hans, Fiziognomika (I), Fiziologija, Fleming, Fon,

¹⁴ Iz razgovora M. D. Grmeka s Mirkom Galićem (»Prošlost ne postoji«, Start, 1990, br. 564, 1. IX, str. 10–16): »Medicinsku sam enciklopediju uređivao od samog početka. Došao sam po preporuci dr. Andrije Štampara i dr. Stanka Dujmušića, tj. Štampar je utjecao preko Krlježe, a Dujmušić preko Mate Ujevića... Šerčer je stvarno uredio, sa mnom kao pomoćnikom glavnog urednika, prvi svezak. Tada je dobio moždani udar i nikad se više nije potpuno oporavio. U cijelom prvom izdanju, i u polovici drugoga, Šerčer je naveden kao glavni urednik. On se doista mnogo zalagao, ali većina rada i odluka bila je na mojim leđima.«

¹⁵ Iz pisma M. D. Grmeka Vladimiru Dugačkom (listopad 1990.): »Šerčer je, kako sam rekao u intervjuu, stvarno uredio sa mnom kao pomoćnikom glavnog urednika prvi svezak. Zapravo ga i nije uredio do kraja, jer je – koliko se sjećam – dobio prvi apoplektični napad prije dovršenog štampanja i ja sam morao potpuno preuzeti redakciju. Time je došlo do značajnog preokreta u situaciji. Kad je prof. Šerčer preuzeo funkciju glavnog urednika, on je doista o svemu samostalno odlučivao. Došlo je zatim do prekida, do razdoblja Šerčerove bolesti, u kojem sam ja o svemu odlučivao u njegovo ime. Kad se Šerčer vratio u redakciju, nije to bio povratak na staru situaciju. On je preuzeo glavni dio osobnih odnosa s autorima, potpisivao je gotove tekstove itd., no stvarni redakcijski posao je najvećim dijelom bio u mojim rukama. Često se iz tehničkih razloga mnogo toga odlučivalo mimo njega. Šutke je došlo do osebujne podjele rada, tako da je Šerčer reprezentirao prema vani, a ja sam imao zadnju riječ u pitanju tekstova i tehničkih odluka... Vrlo mi je žao što se u intervjuu potkrala jedna rečenica koja je nehotično dvosmislena i koja se može tumačiti na neprikladan način. Tamo piše da je 'u cijelom prvom izdanju i u polovici drugoga, Šerčer naveden kao glavni urednik'. Riječ 'naveden' ne bih upotrijebio da sam pisao taj tekst. Prof. Šerčer je naveden kao glavni urednik, jer je to u prvom izdanju stvarno i bio... Ostajem ipak pri subjektivnom uvjerenju da je već u prvom izdanju većina rada i odluka bila na mojim leđima. Sigurno je to za drugo izdanje, u kojem je prof. Šerčer – zbog novih zdravstvenih komplikacija – sudjelovao samo formalno. Ja sam posve samostalno, bez njegove ingerencije, sastavio alfabetar novog izdanja i prešao sa deset na šest svezaka, što je zahtijevalo bitne izmjene. Iako sam za vrijeme objavljivanja drugog izdanja većinom već živio u Parizu, preko pošte sam obavljao sve poslove koji su spadali u dužnost glavnog urednika. Drugo izdanje Medicinske enciklopedije je po koncepciji i glavnim redakcijskim odluka u suštini moje djelo. To mogu reći čiste savjesti i bez lažne skromnosti.«

¹⁶ Iz pisma M. D. Grmeka Vladimiru Dugačkom (listopad 1990.): »Kao glavnog urednika Prvog dopunskog sveska i zadnjih svezaka Medicinske enciklopedije pitala je me svojevrmeno Uprava Leksikografskog zavoda što mislim o izdavanju Drugog dopunskog sveska. Odgovorio sam da je moralni skandal da se 20 godina poslije štampanja drugog izdanja Medicinske enciklopedije, to djelo fotografski doštampava i prodaje. Ono je u tom obliku potpuno zastarjelo i ne bi se smjelo preštampavati. Prodaja zastarjelog izdanja ne može se opravdavati izdavanjem novog dopunskog sveska. Zavod nije odgovorio na to pismo.«

Fracastoro, Frank, Frari, Frenologija (I), Galen, Galvani, Gamaleja, Geografija medicinska, Gerontologija i gerijatrija, Gjaja, Gjurašević (I), Glück, Golgi, Grisogono, Grošić, Grotjahn, Gundrum, Guy de Chauliac, Haen, Hebra, Heister, Helmholtz, Hipokrat, Hirsfeld, Holmes, Hovorka, Huang-Ti, Hufeland, Ibn an-Nafis, Ijatrokemija i ijatrofizika (I), Inkubacija, Ivanovski, Jagić, Jenner, Jesenský, Karantena, Kava, Kelly, Kemoterapija: povijest, Kirurgija: povijest, Koch, Koelliker, Kogoj (II), Konstantin Afrički, Laennec, Lalangue, Lalić, Lamprecht, Lancisi, Leonardo da Vinci, Leriche, Liječnička tajna, Linné, Lipić, Lister, Loeb, Lomonosov, Louis, Ludwig, Magendie, Manasejin, Marković, Mašek, Mayerhofer, Mečnikov, Medicina, Medicina narodna, Međunarodna zdravstvena suradnja, Mikroskop: povijest, Mljetska bolest (I), Morgagni, Morgan, Müller, Nadriliječništvo, Naočari: povijest, Nicolle (II), Nightingale, Nobelova nagrada, Nothnagel, Oczko, Oribazije, Paré, Pavao iz EGINE, Peičić, Peričić, Perović, Pflüger, Pirogov, Platearius (I), Plenčić, Poljak, Povijest medicine u svijetu i na području današnje Jugoslavije, Procháska, Purkyně, Radoničić, Rakovac (I), Ramazzini, Ramón y Cajal, Razes, Réaumur (I), Röntgen, Roux, Rubner, Rufus iz Efeza, Ružička, Saltykow, Santorio, Schleich (I), Schwann, Schwarz Ante, Schwarz Dragutin, Schweitzer, Scopoli, Sherrington, Sigerist, Sindrom, Sniadecki, Soran iz Efeza, Spallanzani, Srce: povijest, Starenje, Starling, Sušruta, Szent-Györgyi, Škoda, Škole medicinske, Šoretić, Štampar, Tesla, Thaller, Trendelenburg, Trepanacija lubanje: povijest, Trousseau, Vaquez, Varignana, Velpeau, Verbec, Vezal, Viessens, Villemain, Villemin, Virchow, Visiani, Vlačić, Vlahović, Vogt, Waldeyer-Hartz, Wenckebach, Wickerhauser, Widal, Withering, Yersin, Zerbi (I), Zlatarović, Zondek.

God. 1963. Mirko Dražen Grmek, tada profesor povijesti medicine zagrebačkoga Medicinskog fakulteta te osnivatelj i ravnatelj Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti JAZU (obje funkcije od god. 1960.) na poziv Nacionalnog centra za znanstvena istraživanja (*Centre national de la recherche scientifique*) u Parizu, odlazi ondje kao znanstveni savjetnik (do 1973.), profesor povijesti biomedicinskih znanosti na Sorboni i direktor studija za povijest medicine i bioloških znanosti za potrebe poslijediplomske nastave (*École pratique des Hautes Études, IVe section*; 1973.–1989.). U Parizu se trajno nastanio, uzeo je god 1967. i francusko državljanstvo (zadržavši naše), afirmirao se kao vodeći svjetski povjesničar biomedicinskih znanosti i najistaknutiji predstavnik hrvatske dijasporice. Iz Pariza je uspješno rukovodio II. izdanjem naše *Medicinske enciklopedije* kao i *Prvim dopunskim sveskom*. No, i u Parizu se nastavio baviti leksikografskim radom te je obradio opsežnu natuknicu *Le vieillissement et la mort* (Starenje i smrt, čak 52 stranice) u *Encyclopédie de la Pléiade: Biologie* (Paris, Gallimard, 1965.) te natuknicu Bernard Claude, u I. i II. izdanju edicije *Encyclopaedia Universalls* (Paris, Club de la Presse, 1968. i 1984.).

Grmekovo najveće inozemno enciklopedističko dostignuće uslijedilo je 1968., kad je izabran za znanstvenoga ravnatelja *Encyclopédie internationale des sciences et des techniques*. Ta je enciklopedija od 1969. do 1973. bila objavljena u 10 svezaka (Paris, Presses de la Cité), a osim uredničkoga posla Grmek je obradio sljedeće 84 natuknice: Absorption en biologie, Acide-base: équilibre biologique, Acoustique nerf, Adaptation en physiologie, Adénovirus, Adrénaline et noradrénaline, Aérobiose et anaérobiose, Agonie, Albinisme, Albumines, Alcaloïdes, Alchimie, Alcoolisme, Alimentation, Amibiase, Amidon, Aminés acides, Amphétamines, Anabiose, Analeptiques, Analgésiques, Anatomie, Ankylostomiase, Anoxie, Anthropométrie, Antihistaminiques, Aphrodisiaques, Apoplexie, Artérioscélrose, Ascorbique acide, Assimilation, Autoradiographie, Balantidiase, Bilharziose, Bionique, Brachial plexus, Brucellose, Cancer, Carotides, Castration, Céphalées, Charbon bactérien, Choléra, Circulation du sang, Coqueluche, Crâne, Crâniens nerfs,

Diphthérie, Edulcorants, Ephédrine, Ergot et ergotisme, Facial nerf, Goutte, Médecine, Mort, Motricité, Néphrite et néphrose, Optique nerf, Pancréas, Parthénogénèse, Physiologie, Pneumogastrique nerf, Psychanalyse, Psychophysiologie, Rachidiens nerfs, Rein, Sacré plexus, Scarlatine, Sclérose en plaques, Sensitives voies, Sexualité, Soif, Structure et structuralisme, Survie, Symétrie chez les êtres vivants, Taeniase, Température: adaptation, Tétanos, Toxoplasmose, Trijumeau nerf, Tularémie, Typochoïde fièvre, Typhus exanthématique, Ulcère. Do sada razmatrane natuknice uglavnom su bile biografskog ili povijesno-medicinskoga karaktera, dok su natuknice u ovoj enciklopediji iz anatomije, fiziologije, farmakologije i klinike, što pokazuje veliku širinu Grmekova znanja i zanimanja.

Grmekov enciklopedistički rad nije bio samo vezan za Hrvatsku i Francusku, o čemu svjedoči njegovo sudjelovanje u enciklopedijskim edicijama Amerike i Italije. Naime, u *Dictionary of Scientific Biography* (XV svezaka + suplementi, 1970.–1978., New York, Scribner's Sons) Grmek je obradio 18 natuknica: Baglivi, Barreswil, Bernard, Brown-Séquard, Dodart, Estienne, Ferrein, Gerbezius, Gley, Grisogono, Guidi, Magendie, Nicolle, Robin, Rostan, Santorio, Verantius, Vieussens. Pohvalno je da je stranome svijetu približio djelovanje naših učenjaka Đure Baglivija, Federika Grisogona, Santorija Santorija i Fausta Vrančića.

Sljedi čitav niz talijanskih enciklopedijskih edicija kao *Scienziati e tecnologici contemporanei* (dva sveska, Milano, Mondadori, 1974.), gdje je obradio Hirszfelda i Lacassagnea, zatim *Scienziati e tecnologici dalle origini al 1875* (III sveska, Milano, Mondadori, 1975.–1976.), gdje je obradio 14 velikana: Alcmeone, Chauliac, Constantino Africano, Ehrlich, Estienne, Guidi, Ippocrate, Oribasio, Pietro d'Abano, Plenciz, Ranvier, Regen, Santorio, Teodorico. God. 1977. kod istog je izdavača objavljena edicija *Scienza e tecnica dalle origini al Novecento* s Grmekovom opsežnom natuknicom Scienze della vita, dal 300 al 1700. U mnogosvesčanome *Dizionario biografico degli Italiani* (Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana) obradio je Grmek trojicu znanstvenika: Alfonso Corti (sv. XXIX, 1983.), Pietro Doderlein (sv. XL, 1991.) i Vitaliano Donati (sv. XLI, 1992.). Treba spomenuti još dvije talijanske enciklopedijske edicije *Enciclopedia del Novecento* (Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana), u kojoj je Grmek u VIII. svesku 1989. napisao natuknicu Morbilità, i *Enciclopedia delle Scienze sociali* (Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana) gdje je u V. svesku 1996. obradio natuknicu Malattie. Spomenut ćemo još jedan enciklopedijski rječnik *Dictionnaire des littératures de langue française, XIXe siècle* (Paris, Albin Michel, 1998.), koji sadrži biografiju osobe kojom se Grmek u svojem životu najviše bavio, a to je fiziolog svjetskoga glasa Claude Bernard. Zanimljiv je *Dictionnaire Napoléon* (Paris, Fayard, 1987.), u kojem je Grmek obradio natuknicu Maladies en France de 1779 à 1815.

Uza svu svoju prezauzetost Grmek se rado odazvao pozivu da sudjeluje u *Hrvatskome biografskom leksikonu*. Doduše, nije sudjelovao u 1. svesku jer je baš tada radio na svom kapitalnom djelu o povijesti side, no nadoknadio je to s 19 natuknica za II.–IV. svezak (1989.–1998.): Boué, Cariboni, Castaldi, Castelli Dominik, Castelli Luka, Catti, Cibel, Čulumović, Dall'Oro, Dominik iz Dubrovnika, Draga Slava, Drčić, Flori, Florschütz, Frari, Fritz, Fumegallo, Fusko i Gazulli. Za V. svezak, koji je u pripremi, napisao je još nekoliko natuknica. Čisto simbolički Grmek je s tri natuknice (Baglivi, Đuro, Karantena, Santorio Santorio) sudjelovao u *Hrvatskom leksikonu* (Zagreb, Naklada Leksikon, 1996.–97.).

Osim u suradnji i uređivanju mnogih leksikona i enciklopedija Grmek je definirao dva nova termina, koji su općenito prihvaćeni. Jedan od njih pripada epidemiologiji, drugi politologiji. Proučavajući epidemije u prošlosti Grmek je uočio da raspodjela učestalosti

pojedinih bolesti od kojih pati određena populacija u danom povijesnom trenutku nije kaotična, nego pokazuje stanovite pravilnosti, pa se može proučavati pomoću matematičkih modela. Po uzoru na naziv biocenoza Grmek je 1969. osmislio i definirao pojam *patocenoze*, jer proučavanje raspodjele bolesti s obzirom na njihovu učestalost predstavlja problem, koji je sličan problemu raspodjele životinjskih i biljnih vrsta s obzirom na broj individua u biocenotičkoj zajednici. Kad neke bolesti izgube dominantan položaj, druge dođu na njihovo mjesto: lepru je potkraj srednjega vijeka »istisnula« kuga, kugu pak kolera početkom XIX. st., koleru tuberkuloza potkraj XIX. st. itd. *Patocenoza*, dinamična zajednica bolesti, ima određenu strukturu, jer na učestalost svake pojedine bolesti unutar te zajednice, djeluju ne samo razni endogeni i ekološki činioci, nego i učestalost ostalih bolesti u istoj populaciji^{17,18}.

Poznato je da se Grmek za vrijeme Domovinskoga rata angažirao u tumačenju istine o Hrvatskoj, ukazujući na korijene srbočetničke agresije i utječući na promjenu izrazito antihrvatskoga javnog mijenja u Francuskoj. Proučavajući ideologiju etničkoga čišćenja kao dio socijalne patologije, Grmek je 1991. u povijest politike unio novi termin – *memoricid*, tj. sustavno i promišljeno uništavanje knjižnica, arhiva i kulturo-sakralnih spomenika i objekata u svrhu zatiranja materijalnih tragova i spomena jednog naroda¹⁹.

Stvaranje dvaju neologizama koji su obogatili svjetsku leksikografiju, obradba preko 500 natuknica u renomiranim domaćim i inozemnim leksikonima i enciklopedijama te uredništvo dviju važnih enciklopedija, daju s pravom Mirku Draženu Grmeku²⁰ epitet najvećega hrvatskog medicinskog enciklopedista.

MIRKO DRAŽEN GRMEK – THE MOST IMPORTANT CROATIAN MEDICAL ENCYCLOPAEDIST

SUMMARY. In the history of the Croatian medical encyclopaedism the most eminent representative was Mirko Dražen Grmek (1924–2000), a historian of sciences. He was a contributor of numerous national and international lexicons and encyclopaedias, especially in Zagreb, where he was the vice-editor and then the Editor-in-Chief of the *Medical Encyclopaedia* (1955–1974), and in Paris the scientific director of the *International Encyclopaedia of Sciences and Technology* (1968–1973).

¹⁷ M. D. Grmek: *Préliminaires d'une étude historique des maladies*, Annales E.S.C., 24 (1969) str. 1437–1483.

¹⁸ M. D. Grmek: *Povijest side*. Drugo prošireno izdanje. Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1996, str. 169–172.

¹⁹ M. D. Grmek: *Un »mémoricide«*. Le Figaro, 19. XII. 1991.

²⁰ Mirko Dražen Grmek umro je u Parizu 6. ožujka 2000. Ovaj rad svojevrsan je »hommage« mom Učitelju, koji me god. 1962., još kao studenta medicine, kooptirao u uredništvo Medicinske enciklopedije.